

An *Battery*, Túr Martello Ros an Mhíl

Máirín Mhic Lochlainn

Sheas mé taobh amuigh den BATTERY cúpla geábh le roinnt bliana anuas, agus mé ag breathnú suas ar an doras dúshlánach, agus ar an rópa atá ag síleadh anuas as! Ag cuimhneamh ar dhul isteach ann a bhím, ach theip ar mo mhisneach chuile gheábh go dtí an lá cheana, agus thug mé faoi, ach ní dheachaigh mé thar an doras. Mar sin tá orm cuimhní cinn agus cuntas a thug mo uncail, Colm Ó Maoileoin, ar an mBattery a úsáid sa bpísín seo atá curtha le chéile agam faoi.

Déanta as cloch aoil atá an túr seo, agus de réir scéil is amach as Árainn a tháinig an chloch, agus chuile seans gur fíor é, mar níl aon chloch aoil thart sa gceantar seo, mar is eolas dúinn. Tá balla thuaidh an túir thart ar ocht dtroithe ar tiús, agus tá an balla dheas níos tibhe agus níos láidre fós, le go mbeadh sé in ann seasamh i gcoinne ionsaí gunnaí móra, mar is ón taobh sin a thioctadh na longa cogaidh, dá dtiocfadh siad anoir an cuan. Tá doras an túir ocht dtroithe ós cionn talún, agus tá barra iarainn ag a íochtar agus barraí ag íochtar an dá fhuinneog atá air le nach mbeadh aon duine in ann teacht isteach tríothu.

Tá carnán clocha thíos faoin doras sa lá atá inniu ann, agus tá píosa de rópa mór láidir ceangailte timpeall an bharra iarainn atá ag íochtar dorais, agus is féidir breith air seo le thú féin a tharraingt suas go dtí an doras agus isteach sa túr – nó sin a rinne muid is muid inár ngasúir, agus b'shin a rinne ár sinsir romhainn. Bhí míle fainic curtha orainn gan dul isteach ann, ach chuaigh, mar bíonn an óige fiosrach agus dúshlánach, agus chuir mise fainic ar mo chuid gasúir féin gan dul isteach ann, ach chuaigh, agus cé a thógfadh orthu é. Seans gur rópa a bhíodh ceangailte den bharra iarainn ag íochtar an dorais an bealach isteach a bhíodh acu fadó.

Nuair a sheasann duine i ndoras an BATTERY agus breathnú ina thimpeall, feiceann sé nó sí cé chomh cruinn is a bhí an túr tráth, deirim tráth, mar sa lá atá inniu tá píosa mór den bharr leagtha, nó caite anuas. Bhí staighre ag dul síos go híochtar an túir, sé troigh nó mar sin, agus thíos ag íochtar an staighre bhí carnán cloch, agus tobar freisin agus bhíodh leac aolchloiche á chlúdach tráth. B'fhéidir leat ansin, dul suas balla an tseomra bhig a bhí thíos in íochtar, agus dul thríd an bhfuinneog agus suas an staighre go dtí an barr. Thuas ansin atá an gunna mór, agus tá na barraí iarainn ar a raibh sé leagtha caite ar urlár an dín. Bhíodh balla cruinn i do thimpeall nuair a shroichfeá an barr, agus is air sin a thugtaí i dtéarmaí míleata an t-uchtbharr nó an *parapet* mar a thugtar air sa mBéarla. Bhíodh barraí móra iarainn i bhfostú ar an urlár, agus is orthu sin a bhíodh an gunna mór ina shuí, agus d'fhéadfaí é seo a chasadh thart de réir mar a d'fheilfeadh. Tá luaidhe idir na barraí seo agus an balla lena gcoinneáil le chéile, agus cuireann sé sin lena chuid láidreachta.

De réir cosúlachta, báid mhóra a thug an chloch aoil as Árainn leis an mBattery a dhéanamh, agus d'úsáid siad unlas, nó *windlass*, leis na clocha a thógáil as na báid agus

a tharraingt suas an cladach go dtí an *Battery*. Ach, céard a d'úsáid siad istigh in Árainn leis na clocha a chur sna báid, níl 'fhios agam, mar níor chuala mé an chuid sin den scéal ariamh. Bhíodh scéilín beag ag m'athair agus bhí an scéal céanna i gcuntas m'uncail freisin, faoi fhear as Tóin an Chnoic a bhí ag obair ansin, a ndeachaigh a bhriste i bhfostú san unlas agus crochadh leathbealaigh suas san aer é. Bhí an t-ádh leis gur chuala an fear ag barr a chuid béicíola agus gur stop sé ag casadh, agus gur ligeadh síos an fear a bhí i bhfostú.

Bhí fear i Ros an Mhíl darbh ainm Tomás Mac Eoin le linn óige m'athar agus uncail Colm a bhíodh ag maíomh go raibh a sheanathair ag obair mar shaor cloiche nuair a bhí an *Battery* á thógáil, agus ar ndóigh chuile sheans gurbh ag inseacht na firinne a bhí sé.

Anois, bhíodh tithe ag na saighdiúirí Sasanacha ar chúil an *Battery*, agus iontu sin a bhíodh siad ag cur fúthu. Deireann m'uncail, Colm Ó Maoileoin*, ina thuairisc go bhfaca a mháthair na saighdiúirí agus iad gléasta amach ina gcuid *uniforms* – bristí dúghorma le stríoc dhearg síos lena dtaobh, agus caipín a raibh speic ghorm uirthi agus coróin ghorm le barr dearg. Chuala Colm bean eile ag cur síos ar dhamhsa a bhí sa *mBattery* uair agus go raibh an-oíche go deo acu. Tá muid anois ag caint ar dheireadh na 19ú haoise.

Deirtear go bhfuil iníon oifigeach a bhí ar dualgas ansin curtha i reilig Mhaighrois, agus seans nach bhfuil aon duine beo anois a mbeadh 'fhios acu cá bhfuil a huaigh, cé go ndeireann Colm go bhfuil leac bhreá uirthi – go ndéana Dia grásta uirthi.

De réir an tseanchais, nuair a d'fhág na saighdiúirí an *Battery*, chuaigh Stiofán de Búrca as Baile an tSléibhe agus a bhean chun cónaí ann; ó tharla nach raibh teach acu chuir siad fúthu sa *mBattery*. Lig an Búrcach air fhéin gurbh iad na Sasanaigh a chuir ansin é le aire a thabhairt den áit. Bhí sé ráite freisin go ndearna Stiofán iarracht tráth ar Shéamus Ó Maoileoin, mo sheanathair, a chaitheamh amach as garraí a bhí aige in aice láimhe, agus nuair a chuaigh Séamus agus a thriúr dearthár i ndiaidh an Bhúrcaigh gur rith sé isteach sa *mBattery* – go ndéana Dia trócaire orthu ar fad.

De réir cosúlachta, bhí oideachas ar Stiofán mar deirtear gur scríobh sé go Sasana nó go Baile Átha Cliath ag iarraidh ar na húdaráis caoi a chur ar an díon leis an mbraon anuas a stopadh, agus gurbh é an freagra a fuair sé ná é a chaitheamh amach as. Bhí sé ráite freisin go raibh dearthair ag Stiofán a

bhí an-mhór leis na saighdiúirí, agus mar sin nár chuir aon duine isteach ná amach air an fhad is a bhí sé ann, ar fhaitíos go bhfógródh sé an dlí orthu.

Ba é Stiofán an duine deireanach a chuir faoi sa mBattery, agus d'fhan an braon ag teacht anuas go dtí gur lobhadh an doras, agus gur thit an seomra thíos staighre as a chéile. Ba iad na Tuairiscí, an dream a bhí ag cur fúthu sa stáisiún cósta i mBaile an tSléibhe, a bhíodh ag tabhairt aire don BATTERY i ndeireadh ré agus chuireadh siad cóta nua aoil air chuile bhliain. Tar éis do na Tuairiscí an áit a fhágáil ní raibh aon duine ag tabhairt aire do Thúr Martello Ros an Mhíl ariamh ó shin. Ach tá sé ansiúd ina sheasamh go maorga go dtí an

lá atá inniu ann, agus cé gur dearnadh iarracht é a chur in aer le maide geiligníte ag tús na seachtóidí, níor baineadh croitheadh as fiú, cé gur cloiseadh an phléasc tamall maith ó bhaile.

** Bé Colm Ó Maoileoin m'uncail agus d'úsáid Amanda Reid, bean a scríobh páipéar faoin mBattery, cuid den mhéid a scríobh seisean faoin mBattery siar sna 1920í, agus d'úsáid mise an cuntas sin mar chúlra don phíosa thuas, agus níl sé chomh difriúil sin leis an méid a chuala mé cois teallaigh ó mo Dheaide agus mé i mo chailín óg i Ros an Mhíl. Tá an leagan Béarla dhe seo le fáil ar an Idirlíon.*

*Peigín Uí Thuairisg (bean Phádraig Ruaidí, Peigín Ní Chonghaile as an gCloch Mhóir sular phós sí)
agus Maidhc Phádraig Ruaidí (Ó Tuairisg) as an Lochán Beag*